

ब्र(त्र)ह्मन्त्र लि० ब्रह्म जानाति धा-क । १ ब्रह्मवेत्तरि
२ विष्णो पु० “ब्रह्मज्ञो ब्राह्मणप्रियः” विष्णु पु० । [राजनि०

ब्र(त्र)ह्मजटा स्त्री ब्रह्मणो जटवे संज्ञतत्वात् । दम्नकटवे
ब्र(त्र)ह्मजा(या)मल न० कामलभेदे तन्त्रे ।

ब्र(त्र)ह्मजिज्ञासा स्त्री इत० । ब्रह्मावगतिफलके विचारे ।
शरीरकतभाष्ये १ इत्ये तत्ताधिकायादिकं दृश्यम् ।

ब्र(त्र)ह्मजीविन् पु० ब्रह्म वेदस्तद्विहितेन त्रौनकर्मणा जी-
वति जीव-णिनि । इत्यर्थे परकीयश्रौतादिकर्मकारके

ब्र(त्र)ह्मज्ञान न० ब्रह्मणो ज्ञानं तेन सह आत्माभेदज्ञानम् ।
ब्रह्मविदायां तत्र सत्त्वं ब्रह्मासीत्येव रूपम् “आत्मानं

चेत् विजानीयादयमस्मीति पुरुषः । किमिच्छन् कस्य
काभाय किमर्थमनुसञ्चरेत्” इत्या तदभेदज्ञानस्यैव मोक्ष-

हेतुत्वमुक्तं “वेदान्तसाङ्ख्यसिद्धान्तब्रह्मज्ञानं वदाम्यहम् ।
अहं ब्रह्म परं ज्योतिः विष्णुरित्येव चिन्तयेत् । सुख्ये

हृदयोन्नि ब्रह्मो च ज्योतिरेकं त्रिधा स्थितम् । यथा
वर्षिः शरीरस्य गवां न कुरुते बलम् । निर्गतं कर्मसंयुक्तं

दत्ते तासां महाबलम् । तथा विष्णुः शरीरस्यो न
करोति हितं त्वयाम् । विनाऽऽराधनया देवः सर्वप-

रमेभ्यः । आरुह्युद्यतोनाथ कर्मज्ञानमुदाहृतम् ।
आरुह्ययोगब्रह्मणां ज्ञानं योगः परं मतम्” गरुडपु०

२४० अ० । न्यायादिमते तत्पारोपज्ञानं वेदान्तिमते
प्रमाणम् । तत्त्वमसि अहं ब्रह्मासीत्यादिवाक्यजन्यमपि

तज्ज्ञानं मनननिदिध्यासमादिना पश्चात् प्रत्यक्षतत्त्वयुते ।
तज्ज्ञानाभिधापादिकं विवेकबु० दर्शितं यथा

“अध्यात्मादिष्वनूपर्यन्तमेतद्विज्ञं यत्ताभाममात्रं प्रती-
तम् । व्योमप्रस्थं स्रग्धामाद्यन्तहीनं ब्रह्मावैतं यत्तदेवाह-

मसि । सर्वोधारं सर्वस्तुप्रकाशं सर्वोक्तारं सर्वगं
सर्वगन्धम् । नित्यं शुद्धं निश्चलं निर्विकल्पं ब्रह्माद्वैतं

यत् तदेवाहमसि । यस्मिन्नाशयेववायाविशेषं प्रत्यग्-
रूपं प्रत्ययगन्धस्वानम् । स्वज्ञानानन्दमानन्दरूपं

ब्रह्मावैतं यत् तदेवाहमसि । निष्क्रियोऽस्म्यविकारो-
ऽस्मि निष्कलोऽस्मि निराकृतिः । निर्विकल्पोऽस्मि

नित्योऽस्मि निरादम्बोऽस्मि निर्द्वयः । सर्वोक्तोऽहं
सर्वोऽहं सर्वतोऽहं ह्यहम् । केवलाखण्डोऽहोऽहमा-

नन्दोऽहं निरालम्” ।

ब्र(त्र)ह्मणस्पति पु० इत० । अहुक्त्वं निवर्ण्यो तस्य
पदस्पत्युत्पत्तेः एवपदत्वम् । ब्राह्मणज्ञातिज्ञानिनि यनु०

१४१२८ । २ मन्त्र ज्ञानिनि च ० पश्यान् विततं ब्रह्म पश्यो । ।

तावद्व्य० ११२८ । “हे ब्रह्मणस्पते ! मन्त्रस्वामिन्” भा०

ब्र(त्र)ह्मणस्प पु० ब्रह्मणे हितः । १ विष्णो “ब्रह्मण्यो देवकी
पुत्रः” विष्णु सं० । २ ब्राह्मणहितभावे लि० ३ ब्रह्मदार-

हणे पु० अमरः । ४ सुब्रह्मणे ५ तावदहणे राजनि० ।

६ शनैश्चरे ७ ब्रह्मणि तपसि साधो लि० भेदि० ।

ब्र(त्र)ह्मतोर्थ इत० । १ पुष्करमूले राजनि० २ पुष्करतीर्थे च ।
३ तोर्थभेदे यत् ज्ञाने “तत्र वषांशरः स्नात्वा ब्राह्मण्य

लभते नरः । ब्राह्मणश्च विद्युदात्मन् गच्छेत परमां
गतिम्” भा० व० ८१ अ० । फलसक्तम् ।

ब्र(त्र)ह्मत्व न० ब्रह्मणो भावः त्व । १ अतिविवेकस्य ब्रह्म-
णो धर्म २ पुत्रवरीयवृद्धभावे च ।

ब्र(त्र)ह्मतुङ्ग पु० कावपर्वतभेदे । “क्षिप्रान्ननेत्रयाकारं संप्राप्तं
कावपर्वतम् । अक्षतुङ्गं नदीवान्यासया जनपदानपि”

भा० द्रो० ८ अ० ।

ब्र(त्र)ह्मद् पु० ब्रह्म वेदं ददाति । उपनीय वेददातरि आ-
चार्ये “उत्पादब्रह्मदात्मोर्गीयान् ब्रह्मदः पिता” मनुः

दा-हृच् ब्रह्मदात् तत्त्वार्थे पु० ।

ब्र(त्र)ह्मदण्ड पु० ब्रह्मणो दण्डः । १ ब्राह्मणदण्डे रश्मि-
शापरूपे दण्डे “ब्रह्मदण्डहता ये च विद्युदग्निहताश्च

ते” ति० त० भोज्योन्नाहमन्त्रः । २ रश्मिः स्रियदिरूपे
दण्डे च । “धिग्वलं क्षतियवलं ब्रह्मणेनो बलं परम् ।

एकेन ब्रह्मदण्डेन बहवो नाशिता मम” रामा० अष्टो०
विश्वामित्रवाक्यम् । ३ ब्राह्मणयदिरूपे मय्द० ४ विप्रस्य

यद्यो च । ५ केतुभेदे व० व० ११ अ० । केतुमन्दे दृश्यम् ।

ब्र(त्र)ह्मदण्डी स्त्री कुट्टो दण्डः कोप् ब्रह्मोपसनाङ्गं दण्डी ।
कुट्टोपभेदे कण्टकपत्रफलायासजगण्ड्यां राजनि० ।

ब्र(त्र)ह्मदत्त दत्तात्रयस्थे न्यपभेदे इत० । २ हिरण्यगर्भेण
दत्ते लि० ३ त० । शिवाय दत्ते लि० ४ पुण्डरीक कन्यायां

लत्वोपसनायायां अणुहृद्य पुनभेदे पु० तत्त्वया हरिर्व०
११ अ० दृश्यम् । [यान् अमरः ।

ब्र(त्र)ह्मदर्भा स्त्री ब्रह्मणो दर्भो यत्प्रथमस्याः । जलानिका-
नू(त्र)ह्मदाय पु० ब्र(त्र)ह्म ण(वे) वा वेदाध्ययनवनाप्रो-

विप्राय वा राज्ञा दीयते दा-कर्मणि पञ्ज् । समाहृत-
विप्राय देवे धने ब्र(त्र)ह्मदायातता भूमिं हरेदुन्नाह्यो-

सुताः” दायभागहृतस्युतिः । [इत्यभेदे अमरः ।

ब्र(त्र)ह्मदाह पु० ब्रह्मणो विपद् हितः दाहः । अहत्यावादे
ब्र(त्र)ह्मदिध् लि० ब्रह्मणे वेदाय विप्राय ह्येति द्विव-किप् ।

वेदविप्रवीहं हरि रवेद्विन्दुत्वे च मनुः २११५ ४